

равод жа ўсіх школ на дзесяцігадовы тэрмін навучання, скарачэнне часу на авалоданне спецыяльнасцю, прывялі да згортвання вытворчага навучання нават у тых школах, дзе для гэтага былі неабходныя ўмовы.

¹ Палажэнне аб сярэдняй агульнаадукацыйнай працоўнай палітэхнічнай школе з вытворчым навучаннем // Збор Законаў, Указаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР, пастаноў і распараджэнняў Савета Міністраў Беларускай ССР. 1960. № 15. С. 415.

² Г.л.: ПА ІГП пры ЦК КПБ. Ф. 4, воп. 17, спр. 198, арк. 240.

³ Г.л.: Советская Белоруссия. 1961. 15 июня.

⁴ ЦДАКР БССР. Ф. 42, воп. 5, спр. 978, арк. 200.

⁵ Г.л.: Нарысы гісторыі народнай асветы і педагагічнай думкі ў Беларусі. Мінск, 1968. С. 535; ПА ІГП пры ЦК КПБ. Ф. 4, воп. 73, спр. 249, арк. 118.

⁶ Там жа. Арк. 138.

⁷ Там жа. Арк. 140.

⁸ Кр а с н о в а Н. Г. Партыйнае кіраўніцтва народнай асветы. Мінск, 1970. С. 155; К і с я л ё ў Р. Я. Школа Савецкай Беларусі. Мінск, 1968. С. 120.

І. І. ЭСМАНТОВІЧ

УДЗЕЛ КАМСАМОЛЬСКІХ АРГАНІЗАЦЫЙ ВЫШЭЙШЫХ НАВУЧАЛЬНЫХ УСТАНОЎ БЕЛАРУСІ Ў ПАВЫШЭННІ ВУЧЭБНАЙ АКТЫЎНАСЦІ СТУДЭНТАЎ (1961—1970)

Камсамол вышэйшых навучальных устаноў рэспублікі ў сваёй дзейнасці па павышэнню вучэбнай актыўнасці студэнтаў зыходзіць з таго, што працэс авалодання ведамі павінен ісці побач з працэсам камуністычнага выхавання (У. І. Ленін). У 60-я гады камсамольскія арганізацыі ВНУ Беларусі шмат увагі ўдзялялі пытанням падрыхтоўкі моладзі да атрымання вышэйшай адукацыі.

Пры ўдзеле камітэтаў камсамола на грамадскіх пачатках штогод правалі падрыхтоўчыя курсы, ствараліся рабфакі і сельфакі, арганізоўваліся сустрэчы студэнтаў і выкладчыкаў з моладдзю прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў. Камітэты камсамола Беларускага інстытута інжынераў чыгуначнага транспарту, Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горкага практыкавалі накіраванне ў аддаленыя раёны агітбрыгад студэнтаў да прыцягнення моладзі на вучобу ў свае навучальныя ўстановы. У гродзенскіх інстытутах напярэдадні ўступных экзаменаў на грамадскіх пачатках дзейнічалі падрыхтоўчыя курсы для сельскай моладзі, рэкамендаванай райкомамі камсамола да паступлення ў ВНУ. Добра працаваў сельфак пры Гродзенскім сельскагаспадарчым інстытуце. Амаль усе, хто скончыў гэты факультэт, становіліся студэнтамі. ЦК ЛКСМБ ухваліў вопыт камсамольскай арганізацыі Гродзенскага педагагічнага інстытута па падбору моладзі і яе падрыхтоўцы да прыёму на вучобу. Калі ў 1961 годзе для паступлення ў вышэйшыя навучальныя установы Міністэрства вышэйшай, сярэдняй спецыяльнай і прафесійнай адукацыі БССР на грамадскіх пачатках было падрыхтавана ўсяго 855 чалавек, то за 1970 год толькі гродзенскія ВНУ падрыхтавалі для гэтай мэты 596 чалавек¹.

Асаблівы інтарэс выклікае даследаванне работы камсамольскіх арганізацый з першакурснікамі. Камітэты камсамола дапамагалі ўчарашнім абітурыентам у авалодванні фермамі вучобы ў вышэйшых навучальных установах. З гэтай мэтай практыкавалася замацаванне аспірантаў, старшакурснікаў за групамі студэнтаў першых курсаў, праводзіліся гутаркі па метадыцы работы з навуковай літаратурай, першакрыніцамі. Вялікую ўвагу рабце з першакурснікамі ўдзялялі камсамольскія арганізацыі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Беларускага дзяржаўнага інстытута народнай гаспадаркі, дзе праводзіліся гутаркі «Аб самастойнай рабце студэнта», «Як працаваць над кнігай», «Аб рабце над «Капіталам» К. Маркса». Праводзіліся сустрэчы першакурснікаў з выдатнікамі вучобы, камсамольскім актывам, на якіх студэнты старэйшых курсаў дзяліліся вопытам арганізацыі самастойнай працы. Усе гэтыя формы садзейнічалі паляпшэнню паспяховасці першакурснікаў і жукчэйшай іх адаптацыі ў ВНУ.

Мэтанакіраваную работу з першакурснікамі праводзіў камітэт камсамола Мінскага медыцынскага інстытута сумесна з кафедрай нармальнай анатоміі. Выкладчыкі кафедры ўдзельнічалі ў групавых сходах, паслджэннях камсамольскіх бюро, што становіла адбілася на вучобе. Большасць студэнтаў

першага курса ў вясеннюю сесію 1960/61 навучальнага года паказала добрыя веды.

Аднак у некаторых ВНУ работа з першаккурснікамі часта вялася фармальна. Так, недастаткова ўвагі рабоце ў групах па паляпшэнню паспяховасці і працоўнай дысцыпліны ўдзяляў камітэт камсамола Віцебскага медыцынскага інстытута, дзе па выніках вясенняй сесіі 1964/65 навучальнага года першы курс заняў апошняе месца. У шэрагу ВНУ выявіліся сур'ёзныя ўпущэнні, звязаныя з аб'ектыўнымі цяжкасцямі: павелічэнне колькасці экзаменаў да пяці (раней было тры-чатыры), скарачэнне месэстра з прычыны пасылкі студэнтаў на сельгасработы, прыцягненні студэнтаў да рознага роду масавых гарадскіх мерапрыемстваў на шкоду вучобе (удзел у мітынггах, сходах, сустрэчах, у якасці гледачоў спартыўных спаборніцтваў і інш.).

Камсамольскія арганізацыі шмат увагі ўдзялялі павышэнню прэстыжу працы выдатнікаў, ленінскіх і імянных стыпендыятаў, іх ролі ў навучальна-выхаваўчай рабоце вышэйшых навучальных устаноў. Камітэты камсамола прымянялі разнастайныя формы заахвочвання выдатнікаў. У Беларускім політэхнічным інстытуце яны атрымлівалі «Бilet выдатніка БП», які даваў рад ільгот. Праводзіліся злёты выдатнікаў вучобы. На іх лепшыя студэнты дзяліліся вопытам работы, расказвалі аб сваіх таварышах па вучобе, намячалі шляхі павышэння якасці ведаў. У 60-я гады ў рэспубліцы правядзенне злётаў выдатнікаў, вечароў стала традыцыяй. На злётах прымаліся звароты іх удзельнікаў да ўсіх студэнтаў—павышаць узровень ведаў і адказнасць за вучобу.

Аднак шмат вышэйшых навучальных устаноў недастаткова выкарыстоўвалі вопыт лепшых студэнтаў. Калі ў Мінскім медыцынскім інстытуце 65 % выдатнікаў працавалі са студэнтамі малодшых курсаў, з адстаючымі студэнтамі, то ў Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі, Гомельскім педагагічным інстытуце такая дапамога была арганізавана толькі на асобных факультэтах².

Адна з важных форм засваення ведаў — самастойная работа студэнтаў. Камітэты камсамола ставілі перад сабой задачу выхаваць у маладых людзей звычку самастойнага аналізу з'яў, творчага засваення і пераапрацоўкі матэрыялу, атрыманага на лекцыі, работы з вучэбнай і навуковай літаратурай. Найбольшы эффект дала сумесная работа камітэтаў камсамола і кафедр. Так, у Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі ў цесным супрацоўніцтве камітэта камсамола і кафедр рэгулярна праводзіліся кантрольныя работы і калектывумы. Вынікі калектывумаў шырока абмяркоўваліся на групавых камсамольскіх сходах, асвятляліся ў насценным друку. У Беларускім дзяржаўным універсітэце імя У. І. Леніна практыкавалася такая форма кантролю за самастойнай работай студэнтаў, як іх справаздачы на сумесных пасяджэннях кафедр і камітэтаў камсамола. Такі кантроль садзейнічаў атрыманню поўнага ўяўлення аб рабоце студэнтаў, дазваляў своечасова выявіць недахопы і ліквідаваць іх. У 1970 годзе вопыт работы кафедры гісторыі КПСС гуманітарных факультэтаў Белдзяржуніверсітэта Міністэрствам вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі СССР быў прызнаны вартым заахвочвання і распаўсюджвання. ВДНГ СССР, удзельнікам якой была кафедра, узнагародзіла яе сярэбраным медалём.

Сумесная дзейнасць камітэтаў камсамола і кафедр спрыяла павышэнню цікавасці студэнтаў да вучэбна-пазнавальнай дзейнасці, да вывучэння спецыяльных і сацыяльна-эканамічных дысцыплін, паляпшэнню іх паспяховасці. У Мінскім педагагічным інстытуце, медыцынскім інстытуце, Белдзяржуніверсітэце, Гомельскім педынстытуце, Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі праводзіліся пасяджэнні кафедр з удзелам камсамольскага актыву груп. На пасяджэннях кафедр рэгулярна абмяркоўваліся праблемы павышэння ўзроўню выкладання, паляпшэння падрыхтоўкі студэнтаў да заняткаў, арганізацыі дапамогі студэнтам у вучобе і павышэнню патрабавальнасці да іх.

Аднак у супрацоўніцтве камітэтаў камсамола і кафедр назіраліся істотныя недахопы. На кафедрах большасці вышэйшых навучальных устаноў не вызначаліся аб'ём матэрыялу, рэкамендаванага да самастойнага вывучэння, не было ліквідавана дубіраванне праграм, што павялічвала нагрузку студэнтаў. Камсамольскія арганізацыі некаторых вузаў недастаткова кантралявалі самастойную работу студэнтаў, спадзяваючыся на кафедры.

Пеўную работу па павышэнню якасці ведаў у ВНУ праводзілі створаныя пры камітэтах камсамола, факультэтах, курсах акадэмічныя камісіі і сектары. Камісіі праводзілі рэйды праверкі наведвання заняткаў, сачылі за па-

спяховасцю студэнтаў, аказвалі дапамогу адстаючым. У час экзаменацыйных сесій акадэмічныя камісіі вялі экраны паспяховасці, высвятлялі прычыны няўдалай здачы экзаменаў і прымалі меры да выпраўлення становішча, адлюстроўвалі ў насценным друку вопыт перадавых груп і меры да неспяхавоўных студэнтаў.

Добра была пастаўлена работа акадэмічнай камісіі Беларускага політэхнічнага інстытута, якая мела шырокія правы. Камісія кантралявала загрузанасць студэнтаў вучэбнымі заняткамі. У выпадку перавышэння ўстаноўленых норм яна дабівалася перагляду вучэбных планаў. Напрыклад, было ўстаноўлена, што некаторыя кафедры перагружаюць студэнтаў графічнай работай. Па хадайніцтву камітэта камсамола, пры якім працавала акадэмічная камісія, гэтыя недахопы былі ліквідаваны³.

Вялікае значэнне рабоце акадэмічных камісій надаваў камітэт камсамола Мінскага радыётэхнічнага інстытута. На пасяджэннях бюро, пленумах камітэта камсамола, на пасяджэннях бюро факультэцкіх камсамольскіх арганізацый слухаліся справаздачы акадэмічных камісій. Камісіі займаліся ліквідаваннем недахопаў у ходзе арганізацыі вучэбнага працэсу (распрацоўвалі расклады заняткаў, залікаў і экзаменаў, уносілі прапановы па выкладанню асобных курсаў і інш.)⁴.

Нягледзячы на разнастайныя формы і метады работы акадэмічных камісій, яны не змаглі дамагчыся становішча, каб кожны, хто меў запазычанне, адчуў сілу грамадскага і адміністрацыйнага ўздзеяння; мала праводзілі прафілактычную работу на факультэтах, у групах, не змаглі дайсці да кожнага студэнта. Меры спаганання, якія выкарыстоўвалі камісіі, часта не адзначаліся гібкасцю, нярэдка яны зводзіліся да адміністрацыйных пакаранняў, недастаткова выкарыстоўваліся метады камсамольскага ўздзеяння. Члены акадэмічных камісій і камсамольскіх бюро рэдка праводзілі абмеркаванні вынікаў праверак, у групах не аналізаваліся прычыны нізкай паспяховасці і пропуску заняткаў. Недастаткова папулярываваўся і выкарыстоўваўся вопыт выдатнікаў, лепшых груп, яны мала прыцягваліся да работы ў акадэмічных камісіях.

Паўную ролю ў паляпшэнні якасці навучальнага працэсу сыгралі камсамольскія актыўныя вышэйшых навучальных устаноў, камуністы, якія сваім прыкладам накіроўвалі астатніх студэнтаў. Большасць камуністаў Беларускага ўніверсітэта, Беларускага інстытута інжынераў чыгуначнага транспарту, Беларускага політэхнічнага інстытута, Віцебскага педагагічнага інстытута былі прыкладам у вучобе і грамадскім жыцці. Некаторыя былі Ленінскімі і імянымі стыпендыятамі⁵.

Аднак не ва ўсіх ВНУ камуністы былі наперадзе. Шмат камуністаў-студэнтаў Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі, Мінскага медыцынскага інстытута, Віцебскага ветэрынарнага інстытута прапусkali заняткі, не прыўмалі ініцыятывы і патрабавальнасці да сябе і іншых. Такое становішча звычайна тлумачылася тым, што большасць камуністаў прыходзіла з вытворчасці і мела вялікі разрыў у вучобе, а ў ВНУ, як правіла, ніякай метадычнай работы з гэтай катэгорыяй студэнтаў не праводзілася.

Аналіз дзейнасці камсамола па развіццю вучэбнай актыўнасці студэнтаў паказвае, што ў 60-я гады ў ВНУ рэспублікі ішоў пошук форм і метадаў работы, якія павысілі б якасць падрыхтоўкі спецыялістаў. Гэты вопыт абагульняўся на рэспубліканскіх семінарах сакратароў камітэтаў камсамола вышэйшых навучальных устаноў. Далейшае распаўсюджванне вопыта работы лепшых ВНУ залежыла і ад асобы сакратара камітэта камсамола. Але з-за частай змены сакратароў (у Беларускім інстытуце інжынераў чыгуначнага транспарту, Мазырскім педагагічным інстытуце і шэрагу іншых ВНУ у другой палове 60-х гадоў сакратары камсамольскіх арганізацый змяняліся практычна штогод) вопыт камсамольскай работы не становіўся набыткам шырокага камсамольскага актыву. На жаль, так застаецца і зараз.

Узрастаючы ўзровень задач вышэйшай школы настойліва патрабуе паляпшэння ўсёй работы і ад камсамола. Павышэнне ролі камсамола ў справе падрыхтоўкі і выхавання высокакваліфікаваных спецыялістаў на сучасным этапе немагчыма без далейшага ўдасканалвання форм і метадаў работы камсамольскіх арганізацый ВНУ, без шырокай інфармаванасці аб іх дзейнасці.

¹ ПА ІГП пры ЦК КПБ. Ф. 63, воп. 7, спр. 213, арк. 30.

² Гл.: Советский медик. 1970. 30 апреля; ПА Гомельскага АК КПБ. Ф. 8382, воп. 1, спр. 9, арк. 60; ПА Магілёўскага АК КПБ. Ф. 5719, воп. 1, спр. 60, арк. 37.

³ ПА ГПП пры ЦК КПБ. Ф. 63, воп. 44, спр. 20, арк. 22.

⁴ Там жа. Арк. 5.

⁵ ЦДАКР БССР. Ф. 1220, воп. 1, спр. 152, арк. 131; Сигнал. 1964. 16 мая; Советский инженер. 1966. 28 окт.; ПА Віцебскага АК КПБ. Ф. 3095, воп. 1, спр. 59, арк. 61; Ф. 1430, воп. 1, спр. 59, арк. 84.

П. І. ГАРБУЛЬ

**ПРАПАГАНДА ДРУКАМ РЭСПУБЛІКІ
НАВУКОВА-ТЭХНІЧНАГА ПРАГРЭСУ
Ў ПРАМЫСЛОВАСЦІ (1983—1989)**

Ажыццяўленне курса партыі на ўсебаковую інтэнсіфікацыю эканомікі ў значнай ступені залежыць ад магчымасцей навукова-тэхнічнага прагрэсу (НТП). «У якасці галоўнага рычага ў інтэнсіфікацыі народнай гаспадаркі, — указваецца ў рэзалюцыі XXVII з'езда КПСС па Палітычнаму дакладу ЦК КПСС, — партыя выступае кардынальнае паскарэнне навукова-тэхнічнага прагрэсу, шырокае ўкараненне тэхнікі новых пакаленняў, прынцыпова новых тэхналогій, якія забяспечваюць найвышэйшую прадукцыйнасць і эфектыўнасць»¹. Размова ідзе не аб эвалюцыі, не проста аб паскарэнні НТП, а аб рэвалюцыйным, кардынальным яго паскарэнні. Ён разглядаецца не як самамэта, а як сродак тэхнічнага пераўзбраення ўсяго гаспадарчага комплексу краіны.

У прымаемых раней дырэктыўных партыйных дакументах пастаянна падкрэслівалася вялікае значэнне НТП для сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны і далейшага росту дабрабыту людзей, але не ўскрываўліся прычыны, якія перашкаджалі гэтаму развіццю. Так, у пастанове ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР «Аб мерах па паскарэнню навукова-тэхнічнага прагрэсу ў народнай гаспадарцы» (1983) і пастанове ЦК КПБ і Савета Міністраў БССР па гэтаму пытанню ўказвалася на неабходнасць прыняцця новых мер у мэтах больш прадуктыўнага развіцця навукова-тэхнічнага патэнцыялу краіны і рэспублікі². Але грунтоўнага, крытычнага аналізу ўсёй сукупнасці прычын замаруджвання НТП не было, з поля зроку, у тым ліку і журналістаў, выпадалі важныя аспекты рэальнай дзейнасці. Не атрымалі дастатковага арганізацыйнага падмацавання і прапановы па паскарэнню НТП, якія абвешчваліся з высокіх трыбун.

Такое становішча патрабавала карэнных змяненняў. На нарадзе ў ЦК КПСС па пытаннях паскарэння НТП (1985) была пастаўлена задача ажыццявіць пералом, разглядаць паскарэнне НТП як галоўны напрамак эканамічнай стратэгіі партыі, асноўны рычаг інтэнсіфікацыі ўсяго народнагаспадарчага комплексу. Вынікі нарады абмеркаваў сход партыйна-гаспадарчага актыву Беларусі, які распрацаваў і зацвердзіў канкрэтныя мерапрыемствы, накіраваныя на паскарэнне НТП у рэспубліцы. Рэдакцыям газет і часопісаў сход даручыў глыбока і ўсебакова асвятляць работу партыйных і працоўных калектываў па паскарэнню НТП, настойліва распаўсюджаць перадавы вопыт, узяць шэфства над распрацоўкай і ўкараненнем у практыку важнейшых навукова-тэхнічных навінак, весці сістэмны і няспынный грамадскі кантроль за рэалізацыяй устаноў партыі, востра крытыкаваць недахопы³.

Задачы друку, якія вынікаюць з рашэнняў сходу партыйна-гаспадарчага актыву, былі абмеркаваны ў пярвічных партыйных арганізацыях газет. Так, адкрыты партыйны сход пярвічнай партыйнай арганізацыі абласной газеты «Заря», разгледзеўшы пытанне аб прапагандзе НТП, паставіў глыбока аналізаваць і кваліфікавана асвятляць ход рэалізацыі планаў па НТП, весці шырокую прапаганду навінак вытворчасці, шукаць новыя формы падачы матэрыялу, умацніць крытыку недахопаў⁴.

Журналісты засяродзілі ўвагу на абмеркаванні шляхоў пераадолення недахопаў у развіцці і выкарыстанні дасягненняў НТП, разгледзе прычын, якія перашкаджаюць эфектыўнаму прымяненню тэхнічных новаўвядзенняў. Пераважаючы раней згладжаны падыход да складаных пытанняў НТП пры нярэдкаім замоўчванні рэальных цяжкасцей стаў выцясяняцца ўсё больш глыбокім, крытычным аналізам праблем і супярэчнасцей, якія назапасіліся за гады застою.

Распрацоўваючы тэму спалучэння дасягненняў навукі з вытворчасцю, друк галоўную ўвагу ўдзяляе стварэнню і ўкараненню новай тэхнікі, механізацыі і аўтаматызацыі вытворчасці, рэканструкцыі прадпрыемстваў, рас-